

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Коваль С.Л., к.е.н., доцент, ТНЕУ

Досліджено поняття «фінанси банківських установ». Проаналізовано динаміку фінансових ресурсів, доходів та витрат вітчизняної банківської системи. Запропоновано заходи вдосконалення функціонування фінансів банківських установ.

Ключові слова: фінанси, банківські установи, фінансові ресурси, власний капітал, зобов'язання банку, доходи, витрати, фінансовий результат діяльності.

ВСТУП

Надійна банківська система є важливою умовою забезпечення фінансової стабільності держави, сталого економічного розвитку та загального добробуту, оскільки вона забезпечує рух фінансових ресурсів, без яких функціонування ринкового господарства неможливе. Виступаючи посередниками у перерозподілі капіталів шляхом трансформації тимчасово вільних коштів у інвестиції, банки істотно підвищують загальну ефективність виробництва. Фінанси банківських установ повинні сприяти мобілізації достатнього обсягу фінансових ресурсів, отриманню доходів, здійсненню обґрунтованих витрат, що є необхідною умовою стабільної діяльності банку.

Фінансові аспекти розвитку банківської діяльності знайшли своє відображення у працях як зарубіжних вчених та практиків банківської справи, зокрема західних — Е. Долана, Дж. Кейнса, І. Фішера, М. Фрідмана, Б.Бермана, Дж. Сінкі, П. Роуза; російських — Л. Батракової, Н. Куніциної, І. Ларіонової, Ю. Масленчикова, так і вітчизняних науковців — М. Алексеєнко, З. Васильченко, А. Вожжова, А. Герасимовича, О. Дзюблюка, В. Міщенко, А. Мороза, А. Пересади, Л. Примостки, Н. Шелудько.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Хоча наукові напрацювання є доволі значними, зміна економічної ситуації породжує нові проблеми, пов'язані з реалізацією фінансових відносин, тому окремі питання функціонування фінансів банківських установ потребують подальшого дослідження з урахуванням специфіки сучасних умов. Метою статті є дослідження особливостей функціонування фінансів банківських установ в умовах стабілізації макроекономічного розвитку України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідження поняття «фінанси банківських установ» потребує осмислення основних категорій. Термін «фінанси банківських установ» поєднує два поняття: «фінанси» і «банк». Фінанси — це категорія, яка не залежить від суб'єктів фінансових відносин і відображає об'єктивні закономірності розвитку економічних процесів і охоплює різноманітні обмінно-розподільні відносини, які проявляються у різноманітних грошових потоках. Категорія «фінанси» є складною та багатогранною і уособлює економічні відносини, пов'язані з розподілом і перерозподілом ВВП, з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їхнього використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства [1, с. 19].

Банки можна розглядати з двох боків: з одного боку, вони виступають як суб'єкти господарювання, які для забезпечення діяльності володіють відповідними фінансовими ресурсами, а з іншого — як фінансові інститути, що беруть участь у перерозподілі вільних фінансових ресурсів. Тому, при дослідженні поняття «фінанси банківських установ» необхідно враховувати особливості їхньої діяльності. Загалом діяльність банків ґрунтується на таких принципах: повна господарська та юридична відокремленість, самоокупність та самофінансування, прибутковість, фінансова відповідальність.

Для банків характерний особливий вид підприємницької діяльності, пов'язаний з рухом позичкових капіталів, їхньою мобілізацією і розподілом. В умовах ринкової економіки та конкурентної боротьби за клієнтуру особливого значення для банків набуває можливість надання широкого спектра фінансових послуг. Так, сучасні банки не обмежують свою діяльність акумуляцією коштів і наданням кредитів. Банківські установи забезпечують здійснення розрахунків за допомогою електронних систем, здійснюють управління фінансами та власністю за дорученням клієнтів, надають лізингові, брокерські й інші послуги.

Банківські установи як специфічні підприємства продукують особливий фінансовий продукт, який відрізняється від продукції матеріальної сфери, надають різноманітні послуги клієнтам. Основною фінансовою послугою є надання кредиту, який виступає у ролі позичкового капіталу, тобто грошові кошти мають повернутися з відсотками. Хоча банки не створюють грошові потоки, а лише беруть участь у перерозподілі тимчасово вільних коштів і опосередковують розподільчі та перерозподільчі процеси, основна їхня функція полягає у забезпеченні участі у ринковій економіці інших учасників ринку — підприємств промисловості, торгівлі, установ небанківського фінансового сектору, населення — через їхні фінансові потоки.

Вважаємо, що головне призначення банку полягає в акумулюванні тимчасово вільних грошових коштів та наданні їх у кредит. Саме тому банк виступає як комерційне підприємство, яке надає по-

слуги своїм клієнтам-вкладникам — з одного боку, а позичальникам — з іншого, отримуючи при цьому дохід за рахунок відсотків та комісійних винагород за надані послуги клієнтам. Тому основною функцією банку є посередництво між кредиторами і позичальниками, між постачальниками та платниками, між клієнтами і банком при наданні інших послуг. Консолідууючою ланкою у таких випадках виступає банк-посередник, який забезпечує можливість задоволення потреб з урахуванням попиту і пропозиції. Акумуляуючи значні фінансові ресурси, банк може задовольнити потреби багатьох позичальників, надавши кредити на різні строки й на різних умовах. Виступаючи у ролі посередника, банк забезпечує зниження ризику індивідуальних інвесторів у питанні майбутніх доходів і втрат. Приймаючи вклади, банк здійснює перерозподіл залучених коштів, забезпечуючи цим власні доходи, доходи вкладників і сприяючи, таким чином, розміщенню фінансових ресурсів в економіці.

За характером діяльності банк має спільні риси з торговельною організацією: він купує і продає фінансові ресурси, сприяє обміну товарами. Однак при цьому банк відрізняється від торговельної організації своєю суттю — можливістю здійснювати операції кредитування суб'єктів господарювання. До того ж при здійсненні торговельної операції товар змінює свого власника, а при наданні кредиту власником залишається банк.

Специфіка фінансів банківських установ визначається особливостями діяльності та місцем банків у системі ринкових відносин. По-перше, у процесі надання банківських послуг і одержання прибутку домінує рух фінансових ресурсів, як правило, у формі залучених клієнтських коштів. Для сфери матеріального виробництва характерна обернена практика: рух фінансових ресурсів виконує допоміжну функцію порівняно з виробничою діяльністю. По-друге, банк — це розрахунковий центр, оператор і посередник у фінансових операціях інших економічних агентів, що веде до багатоканальної участі банку в роботі значної кількості підприємств різних галузей і форм власності. Таким чином, залежність банку від клієнтської бази є доволі висока, що є причиною підвищеного ризику банківської діяльності. По-третє, банки переважно працюють на залучених фінансових ресурсах, тоді як підприємство працює на власних коштах, звертаючись за потреби в установи банків за кредитом.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо стверджувати, що фінанси банківських установ відображають економічні відносини, пов'язані з формуванням фінансових ресурсів (власного капіталу та зобов'язань), отриманням доходів та здійсненням витрат банків.

Фінансові ресурси є матеріальними носіями фінансових відносин. Проаналізуємо динаміку джерел фінансових ресурсів вітчизняних банків (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка та склад фінансових ресурсів банків України за 2005–2010 рр.*

Показники	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.	01.01.2008 р.	01.01.2009 р.	01.01.2010 р.	01.12.2010 р.
Фінансові ресурси (млн. грн.)	213878	340179	599396	926086	880302	942280
Власний капітал банків (млн. грн.)	25451	42566	69578	119263	115175	134405
Зобов'язання банків (млн. грн.)	188245	297613	529818	806823	765127	807875
Темп приросту фінансових ресурсів, %	—	59	76	56	-5	7,0
Темп приросту власного капіталу, %	—	67	63	71	-3	16,7
Темп приросту зобов'язань, %	—	58	78	52	-5	5,6

* Складено та розраховано за: [2].

Як видно із даних, представлених у табл. 1, упродовж 2006–2008 рр. спостерігалось істотне зростання фінансових ресурсів банківських установ України.

Так, фінансові ресурси банків України зросли від 213,9 млрд. грн. на 01.01.2006 р. до 926,1 млрд. грн. на 01.01.2009 р. Впродовж 2006–2008 рр. спостерігаємо позитивну тенденцію показника приросту фінансових ресурсів, яких за результатами діяльності 2006 р. становив 59%, за 2007 р. — 76%, за 2008 р. — 56%. Фінансово-економічна криза негативно вплинула на обсяг фінансових ресурсів і призвела до зниження їх обсягу на початок 2010 р. до рівня 880,3 млрд. грн., при цьому показник приросту фінансових ресурсів набув від'ємного значення (-5%). Аналогічні тенденції спостерігаємо і у динаміці власного капіталу та зобов'язань банків України: зростання впродовж 2006–2008 рр. та зниження обсягу у 2009 р. Відплив коштів із банківських установ пов'язаний із виникненням паніки серед клієнтів, зростанням недовіри населення до вітчизняної банківської системи та зниженням рівня доходів громадян та суб'єктів господарювання.

Впродовж 2010 р. вітчизняним банкам вдалося наростити фінансові ресурси до рівня 942,3 млрд. грн. На цьому етапі поліпшенню ситуації сприяло зростання власного капіталу за рахунок внесення коштів акціонерами. Рівень капіталізації підвищився також у зв'язку з виконанням банками програм

капіталізації за результатами проведеного діагностичного обстеження аудиторськими компаніями. В Україні вперше було проведено капіталізацію трьох банків за участі держави (Укргазбанк, Родовід-банк, «Київ») [3]. Покращення економічної ситуації в державі, поступове відновлення довіри до банків з боку вкладників, забезпечили зростання обсягу залучених коштів.

Рух фінансових ресурсів характеризується різноманітними вхідними та вихідними грошовими потоками, що опосередковують діяльність банківських установ. Особливого значення у функціонуванні фінансів банківських установ набуває їх форма вияву: доходи та витрати (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз доходів, витрат та фінансового результату діяльності банківських установ України за 2005–2009 рр. *

Показники	01.01.2006 р.	01.01.2007 р.	01.01.2008 р.	01.01.2009 р.	01.01.2010 р.	01.12.2010 р.
Доходи, млн. грн.	27537	42995	68185	122580	141645	123102
Витрати, млн. грн.	25367	37501	61565	115276	181445	132540
Результат діяльності, млн. грн.	2170	4144	6620	7304	-38450	-9438

* Складено та розраховано за: [2].

Як свідчать показники табл. 2, упродовж 2005–2008 рр. доходи, витрати і прибуток банківських установ України зростали. Так, доходи банківської системи за 2005–2010 рр. зросли від 27,5 до 123,1 млрд. грн., витрати — від 25,4 до 132,5 млрд. грн. Впродовж 2005–2008 рр. прибуток банківської системи України стрімко зростає: за результатами 2005 р. прибуток банків становив 2,2 млрд. грн.; впродовж 2006 р. він зріс майже у 2 рази порівняно з попереднім роком і склав 4,1 млрд. грн. Впродовж 2007 р. прибуток банків продовжував зростати і станом на 1 січня 2008 р. становив 6,6 млрд. грн. Фінансово вдалим для вітчизняних банків був 2008 р.: прибуток на початок 2009 р. досягнув рівня 7,3 млрд. грн.

Фінансова криза негативно позначилась на результатах діяльності вітчизняних банківських установ: станом на 01.01.2010 р. зафіксовано збиток в обсязі 38,5 млрд. грн., за результатами 11 місяців 2010 р. вітчизняними банками отримано негативний фінансовий результат — 9,4 млрд. грн. Однією із причин збиткової діяльності банківських установ є різке зменшення кредитних операцій, пов'язане із зростанням ризиків і погіршення платоспроможності населення (підвищення рівня безробіття, зниження заробітної плати та інших доходів). З іншого боку, погіршення якості банківських активів (збільшення обсягів проблемних кредитів) зумовило значні відрахування у резерви за активними операціями, що спричинило збиткову діяльність багатьох банків та банківської системи загалом. Скорочення адміністративних витрат виявилось недостатнім для покриття збільшення відрахувань у резерви для відшкодування можливих втрат за активними операціями і спричинили збитки [3].

Хоча у 2010 р. вітчизняним банкам ще не вдалося забезпечити позитивний фінансовий результат, однак намітився певний перелом тенденцій. Покращення ситуації досягнуто завдяки таким заходам: оптимізації кредитного портфеля, розширенню асортименту послуг, кредитній підтримці банків Національним банком України, виконанням програм фінансового оздоровлення, посиленням моніторингу за банками, які мали нестійке фінансове становище, шляхом призначення кураторів і тимчасових адміністраторів.

ВИСНОВКИ

Особливості фінансів банківських установ визначаються специфікою діяльності, оскільки банки одночасно виступають як суб'єкти господарювання та фінансові посередники. При цьому, під фінансами банківських установ слід розуміти економічні відносини, пов'язані з формуванням фінансових ресурсів (власного капіталу та зобов'язань), отриманням доходів та здійсненням витрат банків.

У процесі аналізу виявлено негативні тенденції зниження обсягу фінансових ресурсів банківських установ та отримання збитків, пов'язаних із фінансовою кризою. У 2010 р. вітчизняним банкам вдалось наростити ресурсну базу як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок додаткового залучення коштів фізичних та юридичних осіб.

З метою покращення функціонування фінансів банківських установ доцільно здійснювати виважену фінансову політику, спрямовану на формування, утримання та розширення клієнтської бази, здатну оперативнo реагувати на потреби економіки. Зокрема, банківським установам варто акцентувати увагу на:

- розширення асортименту банківських продуктів, надання клієнтам альтернативних депозитних або інших продуктів;
- пропонування різноманітних карткових продуктів, здатних задовольнити найвимогливіші потреби клієнтів;
- розроблення програми лояльності як для нових, так і для існуючих вкладників, впровадження комплексного обслуговування клієнтів;

- забезпечення якісного рівня обслуговування висококваліфікованим персоналом, здійснення роз'яснювальної роботи серед клієнтів;
- проведення опитування населення щодо послуг, які надаються;
- розроблення заходів спрямованих на вдосконалення систем управління ризиками, передбачення планів дій на випадок непередбачених ситуацій.

Запропоновані заходи забезпечать задоволення потреб клієнтів у банківських послугах, поліпшення якості обслуговування і розвиток фінансів банку в умовах макроекономічної стабілізації України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
2. Основні показники діяльності банків України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://bank.gov.ua/bank_supervision/dynamics.htm
3. Карчева Г. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи // Г.Карчева // Вісник НБУ. — 2009. — № 11. — С. 10–16.